

FORSTUDIE FOR KULTURMINNEPLAN SALTDAL KOMMUNE 2016

UTARBEIDET AV

NORDFAR AS

ARNSTEIN BREKKE

Innholdsfortegnelse

1. KULTURMINNER PÅ DAGSORDEN

- 1.1 Bakgrunn
- 1.2 Kulturminner og verdier
- 1.3 Kommunens ansvar
- 1.4 Saltdals kulturhistorie
- 1.5 Bevaring og utvikling

2. KJENTE KULTURMINNER I SALTDAL

- 2.1 SEFRAK-registeret
- 2.2 Bestemmelser om kulturminner i kommuneplanen
- 2.3 Kirker og kirkegårder
- 2.4 Kulturminner omfattet av kommunalt vedtatt plan
- 2.5 Kulturminner bevart etter privat eller kommunalt initiativ, ikke sikret gjennom plan
- 2.6 Automatisk fredete kulturminner – samiske og norrøne
- 2.8 Automatisk fredete bygninger
- 2.8 Vedtaksfredete bygninger
- 2.9 Fredete kulturminner i statlig eie

3.0 ØKONOMISKE BIDRAG TIL KULTURMINNEVERN I SALTDAL

- 3.1 Tilskudd fra Kulturminnefondet
- 3.2 Tilskudd fra Sametinget
- 3.3 Tilskuddsordninger i jordbruket
- 3.4 Tilskudd fra fylkeskommunen

4.0 VEIEN VIDERE

- 4.1 Forankring og prosess
- 4.2 Kunnskap og utvelgelse – forslag til prioriterte tema
- 4.3 Verdiskaping

1. KULTURMINNER PÅ DAGSORDEN

1.1 Bakgrunn

Det er Riksantikvaren som har igangsatt prosjektet «Kulturminner i kommunene». Målsettingen er å styrke kompetansen i kommunen, og få bedre oversikt over verneverdige kulturminner. Kommunene er viktige som forvaltere av kulturminner og kulturmiljø. For å være best mulig rustet til forvaltningsoppgavene er en kulturminneplan et godt verktøy. **En kulturminneplan er kommunens oversikt over viktige kulturminne og kulturmiljø, og den inneholder en plan for forvaltning.** Den kan gi grunnlag for å skaffe statlig finansiering, til å sikre verdier, til å øke kjennskapen til Saltdals historie og bidra til verdiskaping.

Denne forstudien er utarbeidet som et grunnlag for arbeidet med kulturminneplan i Saltdal. Det har vært et ønske fra kommunen å kartlegge hva som er gjort fra før, hva som finnes av oversikter, identifisere og foreslå prioriterte områder for det kommende planarbeidet.

1.2 Kulturminner og verdier

Kulturminner er **alle fysiske spor etter menneskelig virksomhet, og som det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.** Kulturminner kan eksempelvis være sommarfjøs, bolighus, fjøser, naust, industribygg, båter, vegger og bruer. Det er hele kulturlandskap, enkeltmiljøer og enkeltbygninger.

NYTT LIV I GAMMELT HUS: Kulturhistorisk interessant bygning i Saltdal der eiere med kunnskap og engasjement har videreført tidligere bruk og skapt et anerkjent reiselivsprodukt. Foto: Storjord Hotel

Kulturminneverdier er verdier som vi selv velger å tillegge kulturminner. Ulike kulturminneverdier kan være motstridende, og måten vi vekter verdiene endrer seg gjerne over tid. Fra den spede begynnelsen på 1800-tallet var det fokus på arkitekturhistoriske monumenter som stavkirkene og objekt knyttet til embetsmannskulturen (bonde- og bykulturen). Etter hvert er det fokusert på mer representativ dokumentasjon av vår felles bygde historie. Verdier knyttet til immaterielt kulturarv og handlingsbåren kunnskap har også vært i fokus de seinere årene. Vurdering av kulturminneverdi er gjerne delt i:

Dokumentasjonsverdier (kunnskaps- og kildeverdi):

- Bygningshistorisk verdi
- Teknikkhistorisk eller håndverkshistorisk verdi
- Arkitekturhistorisk eller stilhistorisk verdi
- Samfunnshistorisk eller sosialhistorisk verdi
- Personalhistorisk verdi

Dette er verdier som i stor grad er objektive og målbare.

Opplevelsesverdier:

- Arkitektonisk verdi
- Kunstnerisk eller estetisk verdi
- Brukspreget, alderspreget verdi, «patina»
- Miljøskapende verdi
- Identitetsskapende eller kontinuitetsskapende verdi
- Symbolverdi

Dette er verdier som i stor grad ikke er målbare og må vurderes etter faglig skjønn.

Forsterkende eller overgrepene forutsetninger som fremmer kulturminneverdiene:

- Autentisitet (for en eller flere perioder), ekthet eller troverdighet
- Kvalitet eller tilstand
- Representativitet eller sjeldenhet
- Bruk

1.3 Kommunens ansvar

De aller fleste kulturminner er verneverdige, ikke fredet, og har en regional eller lokal verdi. Og dette er det kommunens ansvar å ivareta, i motsetning til nasjonale verdier som er Riksantikvarens ansvar. Dette kommunale ansvaret følger av plan- og bygningsloven, og det gjelder planer, byggesaker og forvaltning. Det følger dels også av andre lover, som kulturminneloven, og det følger av forvaltningens generelle forpliktelser til å nå miljømålene Stortinget har fastsatt.

Kommunene definerer selv hvilke kulturminner som har kulturminneverdi og som skal inngå i kulturminneplanen. Gjennom arbeidet med å lage en kulturminneplan får kommunen satt temaet på den politiske dagsorden og aktualisert kulturarvens rolle i samfunnsutviklingen. En kulturminneplan gir kommunen kunnskap om lokalhistorien og prioriterer kulturminnene som en vil ta vare på for framtida.

Det er en nasjonal målsetting å redusere tapet av verneverdige kulturminner, jf. Nasjonalt miljømål 2.1. For å nå dette målet, må en ha oversikt over kulturminnene. I St. meld. 35 (2012-2013) *Framtid med fotfeste* legges det vekt på styrking av den kommunale kompetansen på kulturminnefeltet, og at kommunene skaffer seg oversikt over verneverdige kulturminner.

I Saltdal er det bare en enkelt fredet bygning i privat eie. Det er noen få statlige eide kulturminner som er fredet. Gjennom kommuneplan og reguleringsplan er det noen bygningsmiljø og enkeltbygninger der eksteriøret er bevart. Men det er i sum få bygninger og andre nyere tids kulturminner som er omfattet av noen form for formelle bevaringstiltak. Dette betyr ikke at Saltdal ikke har bevaringsverdige bygninger, og andre verneverdige kulturminner. Det foreligger imidlertid ingen samlet oversikt over hva som kan tenkes å ha verdi som kulturminner.

Formålet med å utvikle lokale kulturminneplaner er:

- skaffe oversikt over hva som finnes av kulturminner
- redusere tapet av bevaringsverdige kulturminner
- prioritere et utvalg kulturminner for bevaring
- utvikle kompetanse og bedre forvaltning i kommunen

Riksantikvaren har bevilget kr 200.000 til Saltdal kommune for å støtte arbeidet med en kulturminneplan. Dette er et større tilskudd enn andre kommuner får. Årsaken er at Saltdal, som en av 18 kommuner i landet, er omfattet av et eget statlig miljøovervåkingsprogram der tap av kulturminner og endringer i kulturminner er kartlagt. Av 464 registrerte bygninger bygd før 1900 er så mange som en fjerdedel gått tapt de siste 25 årene. Og av de som står igjen er en tredjedel utsatt for større endringer. Det er særlig bygninger knyttet til landbruket, som uthus og utmarkshus, som er gått tapt, eller er truet. Og mange er endret så mye at kulturminneverdiene er betydelig redusert.

Kvæle i Saltdal: Kulturminne med opplevelsesverdi og kunnskapsverdi, men som ikke lenger er i bruk. Denne typen bygninger er det som er gått mest tapt av i Saltdal. Foto: A. Brekke, 2016.

1.4 Saltdals kulturhistorie

Saltdal har en mangfoldig historie som har gitt mange fysiske uttrykk, og noen eksempler er lett å peke på:

Jordbrukets kulturlandskap, med variasjon fra de klassiske eldre fiskarbonddegårdene til de nyere og fjellnære gårdene. En variert eldre bygningskultur, preget av lokale materialer og lokal ressursøkonomi. Både selve landskapsbildet og de fysiske sporene i landskapet er i stadig endring.

En betydelig skogressurs, som ga forutsetningene for at Saltdal i lang tid var den største båtbyggerbygda i nord, og ble ett av fire store båt- og fartøybyggemiljø i Norge i første halvdel av det tjuende århundret. I sum har det gitt et mangfold av kulturminner, fra det som er i skogbruket, til de mange bevarte båtskyttene og industrien i Rognanfjæra. Det er lett å se at dette også skapte kulturelle forutsetninger for Saltdals moderne industri.

Kvernsteinsbruddene, særlig i Saksenvik.

En rik boligarkitektur fra første halvdel av 1900-tallet, som dels kan skyldes pengeøkonomi fra båtbyggingen, dels den rikere handverkskulturen, lønnsinntekt og impulser som fulgte utbyggingen på Vensmoen.

Den samiske kultur- og bosettingshistorien, som rommer både en eldre pitesamisk tradisjon og den for dette området nyere nordsamiske reindriftskulturen.

Krigshistorien, med fangeleirer, kirkegårder og Blodveien som vesentlige kulturminner.

Eksempel på Saltdals fine boligarkitektur fra tidlig 1900-tall. Foto: A. Brekke, 2016.

1.5 Bevaring og utvikling

Å bevare kulturminner er å utvikle kunnskap, opplevelser, ny bruk og verdiskaping. Saltdal har betydelige kulturhistoriske ressurser. Ved å fokusere på mulighetene i stedet for begrensningene kan flere engasjeres og bevaring av kulturminner kan bli en ressurs.

Aller viktigst er de private eierne. I kapittel 3 i denne forstudien er en liste over en del tilskudd som tidligere er bevilget til kulturminnevern i Saltdal. Det meste er til bygninger. Selv om kommunen selv har vært aktiv er de fleste initiativene kommet fra private eiere, lag og foreninger.

Oversikten illustrerer at det allerede finnes interesse, initiativ, og muligheter. Eiere, lag og foreninger bør engasjeres i utvelgelse av kulturminner. Det finnes betydelig interesse og kunnskap hos institusjoner og forvaltningen som kan bidra i arbeidet. Det er også viktig å trekke inn enkeltpersoner og miljø som kan ha kunnskap om Saltdals kulturhistorie, herunder også kunnskap om byggeskikk i regionen.

*Det gamle skolehuset i Saksenvik, nå grendehus, har fått tilskudd fra Kulturminnefondet i 2016.
Foto: A. Brekke, 2015.*

2. KJENTE KULTURMINNER I SALTDAL

2.1 SEFRAK-registeret

I det landsomfattende SEFRAK-registeret er det registrert nyere tids kulturminner fra før 1900, i hovedsak bygninger. SEFRAK-registeret, som ble utarbeidet fram til tidlig på 1990-tallet, er en av kildene til kunnskap. Det er imidlertid bare en registrering, og det er ikke foretatt en vurdering av hvilken kulturminneverdi bygningene har. Oppføring i registeret medfører altså ikke i seg selv at disse objektene har kulturminneverdi. SEFRAK-registeret bør derfor gjennomgås, med tanke på å avklare hva som er bevaringsverdig.

SEFRAK-skjemaer for Saltdal kommune er tilgjengelig i papirform, og digitalt gjennom NordlandsAtlas på fmno.no. Kommunen har i tillegg også et stort lokalhistorisk bildearkiv, som gir kunnskap om kulturminner. Det er for øvrig ingen generelle registreringer av bevaringsverdige kulturminner eller andre kulturminner fra etter 1900. Noe er likevel utarbeidet, og da særlig for Rognan.

2.2 Bestemmelser om kulturminner i kommuneplanen

Hensynet til kulturminner generelt er dels ivaretatt med bestemmer i kommuneplan og delplaner:

- Byggesøknader som berører bevaringsverdige bygninger i Rognan sentrum skal behandles av Saltdal formannskap.
- På et overordnet plan, i kommuneplanens arealdel, er hensynet til kulturminneverdier tillagt stor vekt i forbindelse med vassdragsplan for Saltdalselva og omkringliggende områder. Fokus på kulturminner er et av fire hovedmål i planen. Kulturminnene er viktige både i friluftssammenheng og for å formidle kunnskap om livet langs elva.
- Når det gjelder planlegging og utnyttelse av kystsonen i Saltdal er hensynet til kulturminnevern en av hovedmålsettingene, i følge kommuneplanens arealdel.
- I kommunedelplanen for Rognan sentrum, som er en overordnet plan med både retningslinjer og rettslig bindende bestemmelser, heter det at det ikke er tillatt å rive bevaringsverdige bygninger, og at slike bygninger bør brukes og vedlikeholdes godt med respekt for Rognans kulturarv og historiske identitet. I forbindelse med vedlikehold av slike bygninger skal man forsøke å beholde bygningens karakter og opprinnelige materialer og konstruksjoner, og tilbygg skal underordnes den opprinnelige bygningen, både når det gjelder volum og uttrykk.
- I følge de generelle bestemmelsene i kommuneplanens arealdel skal det innhentes uttalelse fra kulturminnemyndighetene, Sametinget og Nordland fylkeskommune, før fradeling av areal, for å hindre at det settes i gang tiltak som kan skade automatisk fredete kulturminner.

2.3 Kirker og kirkegårder

Type kulturminne	Lovkrav	Kulturminne	Merknad
Listeførte kirker	Kirker eldre enn 90 år	Saltdal kirke	
Kirkegårdene	Verneplan skal utarbeides		
Krigskirkegårder	Fredet Regulert til bevaring (samlekirkegård)	Jugoslavisk, tysk og engelsk, samt samlekirkegård (Hestbrinken).	Ny forskrift: Kirkelig fellesråd har ansvaret, med statlig tilskudd.

2.4 Kulturminner omfattet av kommunalt vedtatt plan

Bevaringsform	Sted	Kulturminne	Merknad
Regulert til bevaring	Rognan	4 brygger	
		HoelHansengården	
	Saksenvik	Naust i klynge samt ett enkeltnaust	
	Vensmoen	Hovedbygningen, Rødgården og deler av parken.	Klausulert at eksteriøre tiltak skal godkjennes av fylkeskommunen. Riksantikvaren varslet i 1996 at de ville frede hovedbygningen, dette er ikke fulgt opp.
	Hestbrinken	Samlekirkegård, 2. verdenskrig	Er denne gjennomført?
Kommunedelplan	Rognan	Omfatter 14 bygninger, i tillegg er de 6 som er regulert til bevaring omfattet av samme bestemmelser. Gjelder mest boliger, og fire bygninger relatert til båtbygging.	En av bygningene, Haagensenverkstedet, er midlertidig fredet.

2.5 Kulturminner bevart etter privat eller kommunalt initiativ, ikke sikret gjennom plan.

Bevaringsform	Sted	Kulturminne	Merknad
Kommunalt eie, regulert til offentlig område	Saltnes	Skippergårdens to bygninger samt mange tilflyttede bygninger	Skippergården og stabburet har høy lokal kulturminneverdi. Stabburet har høy aldersverdi, muligens fra før 1650. Også flere tilflyttede bygninger har høy verdi.
Kommunalt eie, LNF	Brenne	Gårdstun med fire bygninger	Høy lokal kulturminneverdi
Privat eie, frivillig organisasjon	Rusånes	Smie fra Rusånes fabrikker	

2.6 Automatisk fredete kulturminner – samiske og norrøne

Saltdal har et relativt stort antall automatisk fredete kulturminner. Den norrøne bosettingen fra jernalder, vikingetid og middelalder er mest tydelig langs fjorden og i den nederste delen av hoveddalføret. I noen av sidedalene i nord er det kulturminner fra steinalder. I sør og i fjellet er det et betydelig antall samiske kulturminner, fra reindriftsamisk tilpasning og fra veidekultur (jak og fangst). Det blir stadig oppdaget nye arkeologiske kulturminner, og det er eksempelvis i de siste årene kartlagt et betydelig antall stalloboplasser i den sørlige delen av kommunen, Lønsdal og Semskaal. Ved registreringene i 2010-2012 er det dokumentert til sammen 117 stålloftuer. Dette utgjør det hittil største kjente sammenhengende område med stålloftuer (Hedman 2012: 10-11). Dette er betydelige samiske kulturminner som utgjør en stor pedagogisk ressurs for Saltdal.

Saltdal er en av 16 kommuner i landet der tilstanden til de arkeologisk fredete kulturminnene er kartlagt med jevne mellomrom. Se rapport nr 47 fra NIKU: Fortidens minner i dagens landskap. I den siste evalueringen fra 2012 heter det: «I Saltdal har det vært en gradvis endring i arealbruk som har sammenheng med endringer i kommunens næringsliv. Dette har også medført endringer i trusselbildet for kulturminner og kulturmiljø. Som ved tidligere kontroller er det kulturminner i dalstrøkene som har vært påført skade. De fleste av innbyggerne bor i disse områdene og det er her det er størst aktivitet. I den grad tilstanden for kulturminner i fjellområdene er endret, er det som følge av en tiltagende gjengroing. I kommende år forventes en tiltagende gjengroing samt ulike utbyggingstiltak, særlig i tilknytning til friluftsliv og turisme, å utgjøre de største truslene for kulturminner i kommunen.».

Dette gir perspektiv til kommunens arbeid med kulturminnevern. Kommunens rolle er å integrere kulturminnehensyn i arealforvaltningen, i plan og byggesaker. Ikke mist bør det å synliggjøre kulturminnene og formidle hvilke verdier de utgjør være en sentral oppgave.

Oversikt over de automatisk fredete kulturminnene finnes i Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden, og i kulturminnesok.no.

2.7 Automatisk fredete bygninger

Det er kjent bare en automatisk fredet bygning i Saltdal, et stabbur på Drageid bygd før 1650, fredningsgrensen for norrøne byggverk grunnet alder.

Det er så langt ikke registrert samiske bygninger eldre enn 100 år som vil bli erklært fredet, men Sametinget har igangsatt et arbeid med identifisering av slike bygninger, og det kan påregnes at det vil bli registrert et mindre antall i Saltdal. I tillegg vil det kunne være samiske bygninger som ikke er fredet som kan være aktuelle i en kulturminneplan.

2.8 Vedtaksfredete bygninger

Det er ingen vedtaksfredete bygninger i privat eller kommunal eie i Saltdal, med unntak for Haagensenverkstedet i Rognanfjæra som er midlertidig fredet.

2.9 Fredete kulturminner i statlig eie

Statlige virksomheter har utarbeidet egne oversikter over kulturminner de eier, og det er laget landsverneplaner der Riksantikvaren har besluttet såkalte forskriftsfredninger. Landsverneplanene er ikke helt ferdigstilt, men status i 2016 er:

Landsverneplaner	Kulturminne	Status	Rapporter	Merknad
Statskog	Klengstua Storjord	Ikke besluttet	NIKU, utredning for Statskog.	
Vegdirektoratet	Sørelva brøytetasjon	Forskriftsfredet	Vegvalg. Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner, 2002	
	Djevedalsbrua	Forskriftsfredet	Samme	
	Junkerdalsura	Forskriftsfredet	Samme	
	Blodvegen	Omtalt i landsverneplan, ingen formelt vern.	Samme	Oppgitt å være i kommunal eie.

Sektorvise statlige landsverneplaner som ikke beskriver kulturminner i Saltdal (ikke oppdatert oversikt):

- Verneplan for jernbanebygninger, NSB og Riksantikvaren 1987
- Landsverneplan for Forsvaret, 2000
- Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner, Riksantikvaren rapport nr. 23, 1994
- Norske fyr – nasjonal verneplan for fyrstasjoner, Riksantikvaren rapport nr. 24, 1997
- Historiske linjer – verneplan for Telenors bygninger og installasjoner, Norsk telemuseum, Telenor AS og Riksantikvaren 1998
- Kulturminner i norsk kraftproduksjon (KINK), NVE, 2005
- Verdifulle kulturlandskap i Norge, sluttrapport 1994

*Hovedbygningen på Vensmoen. Tidligere i statlig eie, overtatt av kommunen.
Foto: Ingebjørg Hage, Arkitekturguide for Nord-Norge, 2005.*

3. ØKONOMISKE BIDRAG TIL KULTURMINNEVERN I SALTDAL

Oversikten er tatt med for å vise engasjement, og noen av disse kulturminnene vil være aktuelle å ta med i kulturminneplanen. Dette er ikke en komplett oversikt.

3.1 Tilskudd fra Kulturminnefondet

Prosjektnr	Prosjektnavn	Tilsagnsbeløp
160341	Saksenvik grendehus fase 1	200 000
140220	Hansennaustet i Rognanfjæra	250 000
110284	Liengnaustet i Rognanfjæra	-
150868	Gammel løe, Saltdal	20 000
130491	Høyskytta i Tømmerdal	90 000
130157	Restaurering av båtskytte	115 000
160928	Børå Bru	30 000
130200	Nordlandsbåt 4-roring Haftor	62 000
120416	Stall ved Jarbruhytta	70 000
100710	Bryggene på Rognan, fundament	125 000
090047	Øverstua på Vik	175 000
150872	Øverstua - sikring tak, Saltdal	20 000
080477	Kulturminner i Saksenvik	18 500
070122	Korneliastua	35 500
140178	Lien hengebru	225 000
090617	Berghulnes	34 000
050016	Russåstua	50 000
130525	Dragesaga, Rognan	350 000

3.2 Tilskudd fra Sametinget

Restaurering av gamle på Semska (pågående prosjekt). Privat eier.
Kartlegging av samiske kulturminner Sundby og Medby (2016) - Pitesamisk museum.

3.3 Tilskuddsordninger i jordbruket

År	Tiltak	Søker	Gnr/bnr
2004	Restaurering Grønlisetra	Terje Jensen	5/29
2005	Restaurering stabbur Lillealm	Gunnar Andersen	27/4
2007	Restaurering skogskoie Vik	Ingvar Ramsvik	45/6
2010	Restaurering Berghulnes gård (Hus+utedo)	Ellen Berghulnes	38/1
2010	Restaurering høyløe i Saksenvik (ikke fullført)	Vidar Olsen	4/9
2011	Restaurering mølle Vik	Ingvar Ramsvik	45/7
2012	Restaurering Halsgården	Per Gunnar Karlsen	44/2
2014	Restaurering av smie Storalm.	Jan Ole Olsen	28/69
2014	Restaurering av tun Breimo	Ingvar Ramsvik	45/7

3.4 Tilskudd fra fylkeskommunen

Naustene i Saksenvik. Bryggene på Rognan. Haagensenverkstedet.

4. VEIEN VIDERE

Saltdal har kulturminner som utgjør en betydelig ressurs, og utfordringer for forvaltningen.

4.1 Forankring og prosess

Det er vesentlig at strategier for kulturminnevern gis en formell forankring i kommunen. Kulturminneplanen kan med fordel utformes som en kommunedelplan. Alternativt må strategier og prioriteringer fra kulturminneplanen integreres i kommende **kommuneplaner og delplaner**.

Ved oppstart av planarbeidet må en ta stilling til i hvor stor grad konkrete kulturminner skal beskrives i planen. Dette kan eventuelt skilles på ulike kulturminnetyper, dels avhengig av hvilken kunnskap man har om dem. For framtidige søknader om tilskuddsmidler vil det være en fordel for eiere at de kulturminnene de eier er prioritert og omtalt. Det vil samtidig kunne være kulturminnetyper og konkrete kulturminner som man får kjennskap til etter hvert, når man får større engasjement, og kunnskap. Det er viktig at dette ivaretas gjennom arbeidet med planen og etter at den er ferdig.

Kulturminner berøres av kommunens samlede forvaltning. Det er først og fremst gjennom plansaker og løpende forvaltning gjennom byggesaker at kulturminner berøres. Dette illustreres av det forholdsvis store tapet og endring av eldre bygninger og andre kulturminner som er påvist i Saltdal. Det er for eksempel ikke kjent mange søknader om rivning av bygninger fra de årene tapet av bygninger er kartlagt. Forvaltning av kulturminner kan heller ikke ses isolert fra hvordan vi forvalter vårt fysiske miljø som helhet. En god forvaltning av Saltdals relativt rike boligarkitektur er eksempelvis et viktig tema. Det har betydning for bevaring og utvikling av steds karakter og identitet at bygningers egenart ivaretas på en god måte. De fleste bygninger vil ikke være omfattet av noen bevaringsplaner, men omfattes av plan- og bygningslovens generelle bestemmelser om endring av fasader. Kommunen bør sikre seg oversikt og kompetanse som ivaretar dette. Dette er del av et overgripende forvaltningsansvar knyttet til miljø og plan. Gjennom arbeidet med kulturminneplanen bør det derfor legges til rette for å:

- Bygge kunnskap i kommunal forvaltning
- Utvikle intern samhandling i kommunal forvaltning
- Skaffe oversikt og sikre det vi allerede kjenner
- Integrere kulturminnehensyn i byggesaker (evalueringen av tap og endringer av SEFRAK-registrerte bygninger gir viktige impulser til dette)
- Integrere hensynet til automatisk fredete kulturminner i arealplaner og byggesaker

I planarbeidet er det naturlig å samarbeide med forvaltningen, særlig relevant er Fylkeskommunen og Sametinget.

Relevante kunnskapsmiljø i regionen som kan være aktuelle å samarbeide med: NORD Universitet (Historieseksjonen), Fortidsminneforeningen Salten/Nordland avdeling, Nordlandsmuseet (se nedenfor), og Bygningsvernprosjektet (Bodø kommune), Statens vegvesen, lokale ressurspersoner, Saltdal historielag.

Frivillige organisasjoner og private eiere, særlig Historielaget og grunneierlag, bør engasjeres, kanskje også skolen. Bør kunne engasjeres spesielt i registreringer og eventuell sikring av den truede bebyggelsen i utmarka (landbruket), og registreringer av andre nyere tids kulturminner.

4.2 Kunnskap og utvelgelse – forslag til prioriterte tema

Generelt er Saltdal en stor kommune i utstrekning, med en kompleks og flerkulturell kulturhistorie. Kulturminneplanen bør legge vekt på å beskrive Saltdals egenart og kulturminner og kulturmiljø som viser dette. Det vil ikke være mulig å kartlegge alle relevante kulturminner. Noe av planarbeidet vil derfor være å identifisere områder som bør kartlegges bedre over tid. Det foreslås likevel at en ved oppstart av arbeidet prioriterer noen utvalgte tema. Bakgrunnen for utvalget er:

- en generell vurdering av hva som er Saltdals kulturhistoriske egenart
- gjennomgangen av hva som er gjort fra før i Saltdal
- kunnskap om bygningskulturen i regionen
- kartleggingen av status for kulturminner i Saltdal (automatisk fredete, og av SEFRAK)

Det understrekes at disse temaene er forslag fremmet gjennom denne forstudien. En helhetlig vurdering av prosess, ressursbruk og prioriteringer må gjøres når man starter selve planarbeidet.

FORSLAG - PRIORITERTE TEMA	KOMMENTAR
Evaluering av SEFRAK-registeret	Evaluering med basis i kunnskap om lokal og regional byggeskikk, samt erfaringene fra NIKUs kartlegging av tap og endringer. Evalueringen bør gjøres tilgjengelig gjennom digitale verktøy og kart.
Kulturmiljø, kulturlandskap	Velge ut enkelte miljø. Integrert del av planarbeidet (delvis følge av evaluering av SEFRAK).
Boligarkitektur og det 20. århundre	Vurdere og beskrive miljø og enkeltobjekter. Integrert del av planarbeidet. Viktig å etablere kunnskap i forvaltningen (plan og byggesak).
Båtskyttene	Saltdal er en av få kommuner i landet som har et større antall bygninger (antatt at om lag 40 til 50 er bevart) med denne funksjonen. Det bør gjennomføres en grov beskrivelse av ulike typer og evaluering av kulturminneverdi. Bør prioriteres fordi det er en truet bygningstype.
Skog og utmark	Kartlegge nyere tids arkeologiske kulturminner, veger, utløer, sagbruk mv. Dette er gjerne kulturminner som ikke er registrert. Trenger sjelden formelle bevaringstiltak. Lett å etablere samarbeid med organisasjoner, lag og foreninger. Gode muligheter til samhandling med friluftsliv. Mulighet for eksterne tilskuddsmidler til registreringer.
Krigshistorie	Skaffe oversikt, velge ut objekter. Fylkeskommunen og Nordlandsmuseet kan bidra.
Eksisterende bevaringsplaner	Evaluering av hvordan tidligere bevaringsplaner er fulgt opp kan bidra til å bygge kunnskap.
Kommunale eiendommer	Saltdal kommune eier selv mange bevaringsverdige bygninger. Det bør utvikles større kunnskap i kommunal forvaltning om disse bygningene. Bygdetunet og Gullbakkgården omfattes av avtale med Nordlandsmuseet. Gjennom museets prosjekt «Prioritering i bygningssamlinger» skal kulturminneverdi og forvaltning avklares, så her bør kommunen kunne samarbeide med museet.

5.3 Verdiskaping

I Saltdal er det gode muligheter for å fokusere på utviklingsarbeid knyttet til kulturminner. Det bør gjennom planarbeidet fokuseres på verdiskapingspotensialet. Gjennom å styrke kunnskapen om kulturminnene og å etablere lokal samhandling mellom forvaltning, eiere og næringslivet, kan det oppnås en varig effekt. Kulturminnernes pedagogiske potensial, til bruk i skole- og undervisning, og i reiseliv, er et eksempel på dette. Å velge ut objekter med økonomisk potensial og muligheter er et annet. Aller viktigst er å bygge kunnskap og samhandling, vise potensialet og utvikle gode strategier.

Istandsetting av det fredete stabburet på Øvre Drageid i 2012. Kompetanse i tradisjonshandverk gir bedre bevaring av eldre bygninger, oppdrag for handverkere og salg av materialer. Foto: Bygningsvernprosjektet, Bodø kommune.

Eksempel på relevant litteratur og nettsted:

Riksantikvaren: www.ra.no: Se spesielt om kulturminneplaner og håndbok for lokal kulturminnekartlegging. Se også eksempler på kulturminneplaner.

NIKU rapport nr 47: **Fortidens minner i dagens landskap** Status for automatisk fredete kulturminner i **Saltdal** kommune, Nordland 2012 Alma Thuestad

NIKU RAPPORT 63: GAMLE HUS DA OG NÅ. Status for SEFRAK-registrerte bygninger Saltdal kommune Nordland fylke 2012 3. omdrev. Åse Dammann.

Forvaltningsplan for samiske byggverk, Sametinget 2003.

Hutchinson, Alan: Saltdal gård og slekt.

Riddervold, Astri (1996): Innenfor fellesskapet, daglig liv på gården i indre Salten.

Wikipedia

Krane, Liv (flere arbeider): Om bryggene og andre bevaringsverdige bygninger på Rognan.

Kulturkontoret: Lokalhistorisk arkiv, inkludert bildesamlingen.

Devold, Ellen og Brekke Arnstein, Verneverdi og sårbarhet. Kartlegging av bygninger i Rognanfjæra 2010.

Brekke, Arnstein: Om det fredete stabburet på Drage, Saltdalsboka 2010.

Bygningsvernprosjektet, Bodø kommune: Dendrokronologiske undersøkelser av fem bygninger i Saltdal (ulike rapporter).